

УДК 378.15

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-57-100-106

Калашнік Наталія Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна
ORCID 0000-0001-5312-3280
kalashnuknataliia@gmail.com

Балтремус Володимир Євгенійович

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри українознавства
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна
ORCID 0000-0003-4370-1328
baltremys@ukr.net

Сарнавська Оксана В'ячеславівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Українського Національного університету водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна
ORCID 0000-0002-8111-2033
sarnavskao@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Анотація. В статті розглядається проблема формування компетентностей особистості майбутнього фахівця з вищою освітою, і, перш за все, комунікативної компетентності як ключової компетентності підготовки майбутніх лікарів, акцентується увага на розвиток ключових і предметних компетентностей у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. В дослідженні визначено деякі аспекти компетентісного підходу в освіті, проаналізовано сутність основних ключових компетентностей майбутнього фахівця з медичною освітою.

Визначено, що з переліку ключових компетентностей майбутнього фахівця найголовнішою особливістю є їх креативна спрямованість. Креативну спрямованість можна виявити лише в навчально-пізнавальній компетенції, яка включає елементи евристичної діяльності, уміння організації цілепокладання, генерації ідей, аналізу, рефлексії. До суто креативних компетенцій з даного переліку можна віднести: «вміння вирішувати проблеми», «займати позицію в дискусіях і формувати свою особисту думку», «вміти знаходити нові рішення».

В дослідженні розкрито сутність освітньої компетенції, визначено певну ієрархію компетентностей щодо практичного запровадження компетентісного підходу. Важливим для нашого дослідження було визначення певної ієрархії компетентностей, що є основою для практичного запровадження компетентісного підходу.

З'ясували, що перспективними для подальшого дослідження є питання формування комунікативної компетентності студентів медичних університетів та розвиток творчого мислення лікаря в процесі професійної діяльності.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, компетентісний підхід, предметна компетентність, професійна компетентність, компетенція, інформаційна компетенція, ціннісно-смилова компетенція, загальнокультурна компетенція, навчально-пізнавальна компетенція, комунікативна компетенція, міжпредметна (над предметна) компетентність.

1. ВСТУП

«Комунікативна компетентність» як термін було введено у вищу медичну освіту разом із запровадженням компетентісного підходу навчання та виховання майбутніх лікарів. Поняття компетентності майбутніх лікарів розглядають як показник практичного результату

сучасних стандартів в освіті, що виявляє спроможність студентів-медиків розв'язувати задачі, які перед ними ставить сфера їх діяльності. У зв'язку з вищесказаним, внесення змін до зміст освіти постає як актуальна проблема, оскільки з'являється необхідність перетворити цей зміст з об'єктивної загальнодоступної моделі в індивідуальні знання студентів-медиків. Компетентність для студента - це образ його майбутнього, орієнтир для освоєння. Різні форми взаємодії й спілкування передбачають наявність у майбутніх фахівців з медичною освітою необхідних теоретичних знань, психологічних якостей й практичних навичок для ефективної взаємодії, сукупність яких можна визначити терміном «компетентність». Комунікативна компетентність складається із певних якостей: здатності особистості прогнозувати комунікативну ситуацію, у якій відбувається спілкування; наявність комунікативної виконавської майстерності, тобто вміння знайти адекватну щодо теми спілкування комунікативну тактику та реалізувати комунікативний задум; здатності розібратися у самому собі, власному психологічному потенціалі й потенціалі партнера; володіння навичками саморегуляції у процесі спілкування, включаючи вміння переборювати психологічні бар'єри. [4, с. 14]

Найголовнішою ознакою комунікативної компетентності майбутніх лікарів є те, що пріоритетом є не самі знання, а вміння студентів-медиків застосувати їх на практиці в процесі пошуку рішень проблем у різноманітних ситуаціях (трансформація знань в дії). Вітчизняні вчені-педагоги вважають комунікативну компетентність однією з найважливіших частин компетенції майбутніх лікарів. Таким чином, термін «комунікативна компетентність» можна визначити як кінцевий результат навчання та виховання студентів-медиків, якому можливо дати оцінку. В процесі аналіз наукової літератури з питань компетентнісного підходу авторами статті були виявлені різноманітні тлумачення основних термінів, що вводяться у вітчизняну дидактику. Різні аспекти комунікативної компетентності були досліджені в працях Г. Андрєєвої (Социальная психология 2000), О. Божович (Возможности и ограничения коммуникативной компетенции подростков, 1999) та інших. Разом з цим, методологічний зв'язок комунікативної компетентності з її основою – спілкуванням – на наш погляд залишають недостатньо дослідженими. Комунікативну компетентність майбутніх лікарів розвивають як теорію мовленнєвою поведінки.

Постановка проблеми. Орієнтація на нову парадигму освіти, на нові пріоритети сьогодення вимагає спрямувати підготовку майбутнього фахівця на формування умінь оперувати власними знаннями, управляти фаховою інформацією, активно і професійно діяти, швидко приймати рішення в нетипових професійних ситуаціях, тобто на формування компетентностей, і, перш за все, комунікативної компетентності як ключової компетентності майбутнього фахівця з вищою освітою. Значно зростає обсяг знань і технологій, що трансформуються в усі ланки життя суспільства, спостерігаємо відповідну нестачу висококваліфікованих фахівців, що відповідають вимогам сьогодення. Тому вважаємо важливою умовою підготовки майбутніх лікарів побудову навчального процесу на засадах компетентнісного підходу, сутність якого ми розуміємо як спрямованість навчального процесу на розвиток ключових і предметних компетентностей майбутнього фахівця. Такі характеристики ми формували у студентів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Проблема формування компетентностей особистості майбутнього фахівця у педагогічній літературі знайшла відображення головним чином у дослідженнях професійного становлення, розвитку і самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності. (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Семиченко, В. Сластьонін, Ю. Фокін, В. Шадриков та ін.).

У науковій літературі значне місце відводиться соціальному та педагогічному компонентам якосновним складовим такого системного явища, як професійна компетентність фахівця (О. Бодальов, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Полуніна, Ю. Фокін та ін.),

оскільки вони забезпечують здатність спеціаліста до особистого та професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Мета статті полягає у визначенні деяких аспектів сутності компетентнісного підходу в освіті.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Компетентність у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентна в певній сфері людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній [1, с. 8].

У даний час існує ряд спроб визначити поняття «компетентність» з освітньої точки зору. Наприклад, на нараді концептуальної групи проекту «Стандарт загальної освіти» сформульоване таке робоче визначення поняття «компетентність»: «Готовність студента використовувати засвоєні знання, навчальні вміння та навички, а також способи діяльності в житті для рішення практичних і теоретичних задач» [3, с. 58]. Слід зазначити, що не існує єдиного узгодженого визначення та переліку ключових компетентностей. Оскільки компетентності - це насамперед замовлення суспільства на підготовку його громадян, такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні або регіоні. Досягти такого узгодження вдається не завжди. Наприклад, у ході реалізації міжнародного проекту «Визначення та добір ключових компетентностей», який здійснюється Організацією економічного співробітництва й розвитку та національних інститутів освітньої статистики Швейцарії та США, строгого визначення ключових компетентностей вироблено не було [1, с.10].

Перш ніж визначити сутність основних ключових компетентностей майбутнього фахівця ми проаналізували приблизний перелік ключових компетенцій, який був вироблений під час симпозіуму Ради Європи з теми «Ключові компетенції для Європи» [7, 108].

До нього включені такі складові:

- вивчати (вміти отримувати вигоду з досвіду; організовувати взаємозв'язок своїх знань і упорядковувати їх; організовувати свої власні прийоми вивчення; вміти вирішувати проблеми; самостійно займатися своїм навчанням);
- шукати (замовляти різні бази даних; отримувати інформацію; вміти працювати з документами і класифікувати їх);
- думати (організовувати взаємозв'язок минулих і сучасних подій; займати позицію в дискусіях і формувати свою особисту думку; вміти оцінювати твори мистецтва і літератури);
- співпрацювати (вміти співпрацювати в групі; приймати рішення; залагоджувати конфлікти);
- братися до справи (включатися в проект; входити в групу або колектив і робити свій внесок; уміти організовувати свою роботу);
- адаптуватися (вміти користуватися новими технологіями інформації; виявляти гнучкість перед швидкими змінами; показувати стійкість перед труднощами; вміти знаходити нові рішення [2, с36].

Вітчизняні педагоги визначили перелік ключових компетенцій, а саме: навчально-пізнавальна компетенція - здатність особистості до інтелектуального розвитку і навчання впродовж життя, до самостійної пізнавальної діяльності, що заснована на засвоєнні способів здобуття знань із різних джерел інформації; загальнокультурна компетенція - стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах, що передбачає, передусім, формування культури міжособистих відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципів толерантності та плюралізму; соціальна компетенція - здатність особистості орієнтуватися в нормах і етиці відносин, взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства,

вибудовувати ефективні комунікації; здоров'язберігаюча компетенція - характеристики, властивості особи, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я (свого й оточення); компетенція в інформаційних і комунікаційних технологіях передбачає здатність студента орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці; громадянська компетенція - здатність активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства; підприємницька компетенція - здатність ефективно організовувати особисту та колективну трудову та підприємницьку діяльність, аналізувати ситуацію на ринку праці, оцінювати власні професійні можливості.[5, с. 12-13].

Аналіз цього переліку компетентностей дає підстави стверджувати, що найголовнішою особливістю є їх креативна спрямованість. До суто креативних компетенцій з даного переліку можна віднести: « вміння вирішувати проблеми», « займати позицію в дискусіях і формувати свою особисту думку», « вміти знаходити нові рішення».

Що стосується освітньої компетенції, сутність якої розкривається як вимога до освітньої підготовки, виявлена сукупністю взаємоз'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності студента стосовно до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особисто, соціально і професійно значущої продуктивної діяльності», то до ключових належать такі освітні компетенції: ціннісно-смилова компетенція; загальнокультурна компетенція; навчально-пізнавальна компетенція; інформаційна компетенція; комунікативна компетенція; соціально-трудова компетенція; компетенція особистісного самовдосконалення [7, с. 115-117]. Креативну спрямованість можна виявити лише в навчально-пізнавальній компетенції, яка включає елементи евристичної діяльності, уміння організації цілепокладання, генерації ідей, аналізу, рефлексії.

Важливим для нашого дослідження було визначення певної ієрархії компетентностей, що є основою для практичного запровадження компетентнісного підходу. У книзі «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» (ред. О. Овчарук) подається така система:

- так звані « надпредметні» (« міжпредметні») компетентності, їх часто називають « ключовими», « базовими»;
- загальнопредметні компетентності- вони набуваються упродовж вивчення того чи іншого предмета(освітньої галузі);
- спеціально предметні- ті, що їх набувають під час вивчення певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання . Саме ця класифікація була покладена в основу нашого дослідження.

О. Пометун на основі аналізу реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн зазначає, що ключова компетенція – це така, що відповідає найширшому колу специфіки, універсальна для різних видів діяльності й може бути умовно названою як « здатність до діяльності». Отже, поняття « компетенція» є інтегративним, що містить такі аспекти: готовність до цілепокладання; готовність до оцінювання; готовність до дії; готовність до рефлексії [6, с. 15].

До надпредметних компетентностей, як зазначає О. Пометун, європейські науковці відносять такі:

- продемонструвати творче мислення;
- застосувати різні види належності до різних ситуацій;
- довести здатність пристосування до різних ситуацій;
- сприяти створенню якісного життя;
- зрозуміти й відповідно використати технології;
- розвивати здатність досліджувати та набувати власного досвіду;
- засвоєння комплексу індивідуальних і соціальних цінностей та орієнтація на них у власній поведінці і кар'єрі [6, с. 21].

Виділення у цьому переліку творчого мислення, як основи комунікативної компетентності, підтвердило наше припущення щодо можливості визначення в процесі нашого експериментального дослідження комунікативної як ключової компетентності.

Міжнародна комісія Ради Європи в своїх документах розглядає поняття компетентності як загальні, або ключові вміння, базові вміння або навички, ключові уявлення, опори, або опорні знання. Компетентності передбачають:

- здатність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби;
- комплекс ставлень, цінностей і навичок [6, с. 7].

Компетенція у перекладі з латинської означає коло питань, у яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом. Поняття компетенції є результатом не лише загальної освіти, а й освітнього досвіду людини в цілому. Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, способів діяльності, досвіду), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів і необхідні для якісної продуктивної діяльності.

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як «здатність застосовувати знання й уміння» (Eurydice, 2002), що забезпечує активне використання навчальних досягнень у нових ситуаціях. В останніх публікаціях ЮНЕСКО поняття компетентності трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень (Rychen&Tiana, 2004) [6, с. 7].

Експерти програми «DeSeCo» визначають поняття компетентності як здатність успішно задовільняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати спеціальні завдання. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і умінь, - всього того, що можна мобілізувати для активної дії. [6, с. 9].

Як зазначає О.Пометун, кожна з ключових компетентностей складається з простіших операцій, які є показниками її розвиненості. Компетентність «продемонструвати творче мислення» передбачає:

- використання, оцінювання й постійне поліпшення власних стратегій розв'язання питань;
- розроблення деяких моделей дії та прийняття рішення в динамічному світі;
- формування й застосування навичок критичного мислення;
- використання різних прийомів аргументування в різних соціальних контекстах [6, с. 21].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати навчання мають відповідати таким критеріям: бути чіткими і однозначними, дозволяючи окреслити зміст вимог до здобувача вищої освіти; бути діагностичними (тобто результати навчання повинні мати об'єктивні ознаки їх досягнення чи недосягнення), бути вимірюваними (має існувати спосіб та шкала для вимірювання досягнення результату прямими або непрямыми методами, ступеня досягнення складних результатів). Для контролю за виконанням стандартів розробляється система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, яка у ВНЗ повинна функціонувати через здійснення певного переліку процедур і заходів, що має бути спрямованим на реформування системи вищої освіти.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, дослідники розглядають сам факт спілкування рідною мовою в усному та письмовому форматі як головну ознаку комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність як педагогічна категорія досліджується, по-перше, в межах засвоєння культурних норм та правил рідної мови у дошкільному та шкільному віці, по-друге, задля налагодження контактів з метою вивчення іноземних мов. Це пояснюється походженням терміну «комунікативна компетентність», у витоків якого стояла комунікативно-орієнтована лінгвістика. Коли даний термін став використовуватися в галузі соціолінгвістики та методики

вивчення іноземних мов, він став тісно взаємодіяти з процесами комунікації. В педагогічній літературі виділяють інформаційний, лінгвістичний та діяльнісний наукові підходи до тлумачення поняття спілкування і, відповідно, до визначення концепції комунікативної компетентності майбутніх лікарів. Інформаційний підхід (Якобсон Р. О., 1985) направлений на вивчення переважно психологічних прийомів передачі інформації, характеристик трансляторів (осіб, що передають інформацію) та приймачів (осіб, що отримують інформацію), засобів спілкування (як інструментів обміну інформацією). Прихильники лінгвістичного підходу до комунікації в центр уваги ставлять в основному сферу мовної діяльності людини, розглядаючи акт мовлення як основу спілкування, визначаючи розходження структур зовнішньої та внутрішньої мови. Діяльнісний підхід прослідковується в психолого-педагогічних дослідженнях вчених, які розглядають спілкування як вид діяльності. Проведене дослідження не охопило всіх аспектів проблеми сутності освітніх компетентностей. Перспективними для подальшого дослідження залишаються питання формування комунікативної компетентності студентів медичних університетів в умовах кредитно-трансферної системи організації навчання, системи післядипломної освіти, розвиток творчого мислення лікаря в процесі професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
- [2] Бондарчук Ю. Удосконалення форм і методів навчання відповідно до вимог Болонського процесу / Бондарчук Ю., Чуйко Г., Чуйко Н. // Вища навчальний заклад. – 2005. – № 2. – С. 35-41.
- [3] Борисов П. П. Компетентностно-деятельностный подход и модернизация содержания общего образования / П. П. Борисов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 1. – С. 58-61
- [4] Калашнік Н.В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України : [текст] дис. ..канд.пед.наук : 13.00.07 « теорія та методика виховання» / Н.В. Калашнік, -м. Умань,-2015р.-335с.
- [5] Литвин Т. М. Компетентнісний підхід у системі вищої освіти України: аналіз базових понять / Т. М. Литвин // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2012. - № 2. - С. 9-14.)
- [6] Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг.ред. О.В. Овчарук.- К.,-2004.- 112с.
- [7] Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А.В.Хуторской.- 2003.- 416с.

VARIOUS ASPECTS OF COMPETENCE APPROACH CONCEPT IN PROFESSIONAL TRAINING OF PROSPECTIVE SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION

Kalashnik Natalia V.

candidate of pedagogical sciences(ph.d.)

Ukrainian language department

Vinnitsia, Ukraine

ORCID 0000-0001-5312-3280

kalashnuknataliia@gmail.com

Baltremus Volodymyr Y.

candidate of pedagogical sciences, Ukrainian language department

National Pirogov Memorial Medical University,

Vinnitsia, Ukraine

ORCID 0000-0003-4370-1328

baltremys@ukr.net

Sarnavska Oksana V.

NationalUniversity of Water and Environmental Engineering

Rivne, Ukraine

ORCID 0000-0002-8111-2033

sarnavskao@gmail.com

Abstract: the article studies the formation of personal competences of prospective specialists with higher education with the priority of communicative competence as the basic competence of prospective doctors' training. The authors focus the attention on development of key and case competences in process of learning of humanitarian subjects, determine the aspects of the competence approach in education, and analyze the basic competences of prospective specialists with medical education.

The authors determine that the main feature of key competences of prospective specialists is maintained to be their creative direction. Creative aspect can be found out only in cognitive competence which includes heuristic activity, ability to set goals, to generate ideas, to analyze and to react accordingly. Abilities to solve problems, to generate and to protect own point of view can be attributed to creative competences only.

The main feature of key competences of prospective specialists is determined to be their creative direction. The article studies the concept and the base of the educational competence on the way of practical implementation of the competence approach. The authors have found out that formation of the communicative competence is a perspective for medical students and a reliable tool of creative thinking formation.

Key words: competence, communicative competence, competence approach, case competence, professional competence, informational competence, sensual competence, cultural competence, cognitive competence, inter-disciplinary competence.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Bolotov V. A. Kompetentnostnaia model: ot ydey k obrazovatelnoi prohramme / V. A. Bolotov, V. V. Serykov // Pedagogika. – 2003. – № 10. – S. 8-14.
- [2] Bondarchuk Yu. Udoskonalennia form i metodiv navchannia vidpovidno do vymoh Bolonskoho protsesu / Bondarchuk Yu., Chuiko H., Chuiko N. // Vyshcha navchalnyi zaklad. – 2005. – № 2. – S. 35-41.
- [3] Borysov P. P. Kompetentnostno-deiatel'nostnyi podkhod y modernyzatsiia sodержaniia obshcheho obrazovaniia / P. P. Borysov // Standarty y monitoryng v obrazovanii. – 2003. – № 1. – S. 58-61
- [4] Kalashnik N.V. Formuvannia mizhkulturnoi komunikativnoi kompetentnosti u inozemnykh studentiv u vyshchykh medychnykh navchalnykh zakladykh Ukrainy : [tekst] dys. ..kand.ped.nauk : 13.00.07 « teoriia ta metodyka vykhovannia» / N.V. Kalashnik , -m. Uman, - 2015r.-335s.
- [5] Lytvyn T. M. Kompetentnisnyi pidkhid u systemi vyshchoi osvity Ukrainy: analiz bazovykh poniat / T. M. Lytvyn // Pedagogika i psykholohiia profesiinoi osvity. - 2012. - № 2. - S. 9-14.)
- [6] Ovcharuk O.V. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvitoi polityky / Pid zah.red. O.V. Ovcharuk.- K.,-2004.- 112s.
- [7] Khutorskoi A.V. Dydaktycheskaia zvrystyka. Teoriia y tekhnolohiia kreatyvnoho obuchenia / A.V.Khutorskoi.- 2003.- 416s.